

Josep Sanxo i Sanxo & F. Xavier Martín Martínez (ed.), *Diari (1824-1844)*, Barcelona, Institut Menorquí d'Estudis / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, 269 p., ISBN 978-84-9191-007-7.

«Lo mateix que lo any passat, sinó que en la processó anàrem per la plaça de la Verdura i entràrem per lo carrer de Sant Roc, com el dia de la Puríssima» (p. 41). Amb aquestes breus línies Josep Sanxo i Sanxo encetava, el dia 1 de gener de 1824, el seu *Diari*. L'autor continuaria aquesta empresa durant el darrer terç de la seua vida i s'allargaria fins a l'any 1844, tan sols tres abans de la seua mort.

Josep Sanxo (Maó, 1776-1847) va ser un teòleg, historiador i escriptor d'origen menorquí. Fill d'una família benestant, va ser educat en humanitats pels frares carmelites de la seua ciutat natal i es va doctorar en Teologia, un camp en què ràpidament va destacar i passà a ocupar diversos càrrecs eclesiàstics illencs. Lligat a la parròquia de Santa Maria de Maó, va dur a terme funcions com les de depositari, assistent o arxiver i, finalment, en va esdevenir beneficiari.

A més de la seua trajectòria en el si de l'església, cal destacar també la seua evolució com a autor il·lustrat. Nascut durant la segona etapa de dominació britànica de l'illa de Menorca (1763-1782), Sanxo va formar part del que posteriorment ha sigut anomenat com període de la Il·lustració menorquina. Talment, hem d'ubicar-lo en un corrent ideològic de caire il·luminista, en la línia del que aleshores estava ocorrent a la resta d'Europa, amb una producció fonamentalment catalana —encara que també va escriure en castellà i llatí—, i juntament amb figures tan representatives de les lletres com Joan Ramis i Ramis, Antoni Febrer i Cardona, o Vicenç Albertí i Vidal, representants capdavanters de les tres onades en què se sol categoritzar el moviment.

Com a home del seu temps, Josep Sanxo va demostrar tenir un ampli ventall d'interessos. Així, podem inferir les matèries que li interessaven a partir de les obres que el van ocupar, com són les ciències naturals (*Ensayo de una historia natural de Menorca, contenint los dos reynes, animal y mineral*, una de les primeres obres sobre

el tema escrites en català), la historiografia (*Memoria sobre la parroquia de Mahó*) o la teologia (*Manual per los congregants de la devota congregació del amabilíssim cor de Jesús sacramentat*).

Quant al *Diari* que ara edita F. Xavier Martín, val a dir que, tot i el seu nom, no es tracta, ni de bon tros, d'una peça memorialística de caire íntim i personal. Al contrari, ens trobem davant d'una consuetat religiosa, és a dir, un llibre en què van anotant-se les pràctiques i les cerimònies d'una parròquia com, en el cas que ens ocupa, l'església de Santa Maria de Maó. Pel que fa als principals trets de l'estil del dietari, aquests queden ja ben patents en les seues primeres línies, exemplificades en la citació de l'inici de la ressenya: es tracta d'entrades generalment breus, d'unes poques ratlles, i impersonals, on es descriuen els esdeveniments del dia a dia de la comunitat religiosa.

En aquest sentit, és important destacar la vàlua del text com a font d'informació, tant dels usos litúrgics (com ara batejos, extremuncions o enterraments), com de les diferents festivitats (el Nadal, la Pasqua, el Corpus...). És en aquestes situacions on l'autor més s'esplaia, tot per a explicar les festes, els costums i la música que les acompanyen. Així, l'alt grau de detall amb què Josep Sanxo va descriure aquestes pràctiques converteix el seu *Diari* en una font de valor incalculable.

A tall d'exemple, hem seleccionat un grapat de fragments relatius a la mort i l'enterrament de diverses persones de l'illa. La pluralitat de perfils que desfilen per l'església (una prostituta i un monjo, una xiqueta i una àvia centenària) és un clar reflex de la societat menorquina i les seues tradicions, però també un potent recordatori fúnebre, a la manera de les danses de la mort medieval:

Los franciscanos i carmelites enterraren una jove ramera i que rebé los sacraments i morí molt compungida i exemplar. Una patrulla amb un mitjamèn¹ americà demanà llecència al governador per acompanyar-la al cementeri, quatre d'ells l'aportaven i la patrulla d'espanyols també l'acompanyà, per resguard hagué música de capella, i anava vestida ricament.

(11 d'abril de 1829, p. 68)

Morí el P. Joan Soler i Sintes, franciscano, que tenien reclús perpètuament. Lo extremunciaren en secret i sens toc de campanes i lo mateix fonc en lo enterro que se feu entre mitjanit a la una, amb quatre religiosos que lo aportaren i dotze qui lo acompanyaren. El capellà del cementeri los rebé [...] demanant permís al Sr. Rector i governador.

(2 de gener de 1830, p. 73)

Enterràrem la Sra. Bàrbara Llambies de set anys i onze mesos, la extremunciaren i la casa volia que fos albat. No se li permeté, però la casa lo vestí de albat amb tapai vermell.

1. Anglicisme. Segurament deriva del mot *midshipman*, referint-se al cos de guàrdia marina o cadet de l'armada americana (p. 266).

No volia que tocassen de mort, però que pagàs les campanes dispondgué el ecònomo i la casa volqué que tocassen de pobre. Assistí la comunitat de beneficiats amb los cirials de plata i lo tern segon.
(17 de juny de 1839, p. 197)

A les vuit del matí enterràrem Rafela Company, viuda, morta en lo dia anterior, de 100 anys i nou mesos... La major part de la comunitat (no obstant de haver demanat 6 capellans), volgueren assistir gratis a l'enterro El ecònomo feu la capa amb el tern de vellut, dos bordons petits de plata i la creu de llenya [...] En la cabecera de la caixa, havia drete una canya verda i, al peu, un tros de petita, per significar els mesos.

(26 de juliol de 1843, p. 248)

Com es pot observar, en el relat dels fets predomina un to asèptic i impersonal, on té preeminència la descripció de, fins i tot, els elements més insignificants. Aquesta mateixa actitud la trobarem inclús en els pocs passatges del diari que afectaren Josep Sanxo en el pla personal. A continuació reproduïm l'entrada relativa al dia de la mort de la seua mare:

Circa les 3 de la matinada, rebuts los sagraments morí la mia mare; fonc enterrada a les 4^{1/2} de la tarda. El rector feu la capa amb lo tern de vellut, dos bordons petits, i la creu petita. Feren de ploradors 7 eclesiàstics: 4 religiosos franciscanos i 3 carmelites.

(30 de desembre de 1834, p. 120).

Tal com podem veure, aquests pocs episodis personals apareixen inserits en les pàgines del *Diari* sense generar en cap moment cap ruptura respecte a la quotidianitat pública imperant en el text. A més, com dèiem, estan narrats en el mateix to expositiu i impersonal, un tret que dificulta molt una aproximació més propera i personal a la figura de l'autor.

Per contra, sí que hi ha presents alguns fragments que trenquen la linealitat de l'obra. Es tracta de successos que, per afectar la vida religiosa de l'illa, van impactar de manera directa en la vida de Josep Sanxo i els altres membres de Santa Maria de Maó. Parlem d'esdeveniments puntuals, però d'una temàtica molt ampla, com són, per exemple, la polèmica suscitada en la comunitat arran del bateig d'un nadó amb aigua calenta (31 de gener de 1832, p. 93), una important afecció de còlera *morbis* que va aterrar la població illenca durant setmanes (entre el 4 i el 23 d'octubre de 1834, p. 117-118), o el suïcidi de la germana sor Maria Àngela Olivares, de la qual s'insinua que, tal vegada, patia algun tipus de malaltia mental que la feia «distreta» (9 de juliol de 1835, p. 130).

En aquest mateix sentit, hi trobem altres passatges que degueren marcar l'agenda religiosa i social de l'illa de Menorca. Parlem, per exemple, del robatori de l'or i la plata de la catedral, delictes del qual es va culpar els mateixos canonges, per ser els únics que hi tenien accés (11 de gener de 1837, p. 166); la suposada aparició de l'esperit de Joan

Olivar a la seua familiar Margarida, demanant-li una missa cantada (23 de novembre de 1838, p. 188); o la curiositat despertada entre la població maonesa pel bateig d'un jove negre, que va provocar que «algunes persones sabedores d'esto assistiren» (4 de novembre de 1841, p. 224).

En paral·lel a aquests episodis, també trenquen la quotidianitat del *Diari* altres incidents molt menys amables. És el cas d'avalots i polèmiques sorgides en el si del moment en què va viure l'autor que ara ens ocupa. I és que no hem d'oblidar que, en els vint anys en què es perllonga el dietari, van tenir lloc esdeveniments polítics de primera línia, com són l'anomenada Dècada Ominosa (1823-1833), la Primera Guerra Carlina (1833-1840) o la regència d'Espartero (1841-1843).

Així, Menorca, malgrat la seua situació apartada, tant a escala geogràfica (per la insularitat de l'illa) com sociopolítica (per la recent dominació britànica), no va ser aliena a les sacshades de l'època. De la mateixa manera, els estaments religiosos tampoc no van poder evitar veure's implicats en diversos successos violents. Consegüentment, el dietari de Sanxo és testimoni de passatges, com un intent nocturn d'assassinar els frares carmelites (31 d'agost de 1834, p. 116-117), l'atac a pedrades contra l'oratori en què es trobava l'arquebisbe de Santiago (1 de gener de 1837, p. 166) o diversos avalots succeïts durant la celebració de la Pasqua (entre el 12 i el 14 d'abril de 1843, p. 242-243). En aquest sentit, sobresurt per la seua cruessa un dramàtic incident en què el comandant de batalló Fernando Vinent es va presentar a la sala de les monges i, davant d'elles, va trencar a garrotades una efígie de Crist, tot per a, després, remenar-se el cafè amb un dels braços de la figureta (3 de juny de 1837, p. 173).

Deixant de banda el contingut del *Diari* i centrant-nos en la seua edició, destaca la tasca duta a terme per F. Xavier Martín per tal d'apropar el text al lector. Així, l'editor explicita que ha optat per «seguir les pautes més generals de normativització de l'ortografia i de manteniment de trets morfosintàctics i del lèxic» (p. 31). A més, hi afegeix una breu menció a consideracions sobre la regulació de les majúscules, la puntuació, l'apòstrof i algunes grafies dialectals. Per tal de facilitar-ne encara més la lectura, Martín també presenta el text juntament amb un quadre sinòptic cronològic —que ordena els fets narrats en el diari en relació amb els grans esdeveniments del moment— i un glossari final en què exposa el significat de diversos mots que poden resultar complicats.

En definitiva, podem dir que ens trobem davant d'un volum necessari que contribueix a l'edició i la difusió de les obres d'autors pertanyents al període de la Il·lustració menorquina. Potser no es tracte d'una de les obres d'inexcusable referència de l'etapa, però cal recordar que aquest tampoc no va ser mai el seu objectiu. Així, Josep Sanxo va redactar el *Diari* amb la intenció que fera el paper de consuetat

parroquial, de registre de les activitats del dia a dia de l'església de Santa Maria de Maó, i cap altra cosa. El que podria semblar un treball superflu i mínim, tanmateix, engrandit per la lupa del temps, es constitueix en un important testimoni de temes com la litúrgia, la música, la llengua, la cultura popular, les festes, la història o la vida social de la Menorca del segle XIX.

CARLOS MARTÍNEZ MAYOR
Universitat de València
carlosmartinezmayor@hotmail.com
ORCID 0000-0001-5467-1182

